

Biz bütün dini məbədləri, o cümlədən məscidləri Allahın evi sayırıq! Allahın özünün yaşamadığı, amma hər gün min dəfələrlə çağırıldığı, dua edildiyi, kömək istənilməsi ev!

Məscidlər həmişə təmiz saxlanılıb, güləb qoxuyub, insanlar ora paklamb gedib, kobud danışığa, mübahisə və münaqişəyə yol verməyib, insanlar sülhə, mehribanlıq səsənib.

Allahın evinin sahibi xatirina...

Evlər kimi məscidlər də müxtəlif olur - böyük, kiçik, qoşa minarəli, dörd minarəli...

Amma həcmindən asılı olmayaraq hamısında bir özəmət, qeyri-ədilik duyulur.

Səbəbini aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkirəm...

Bəlkə arxitekturasından, içərisinin quruluşundan, bəlkə də müqəddəsliyindən, hələ vəqif olmadığımız sirlərin dərkənilməliyindən irəli gəlir.

Nə sirdir insanı Allah evində dəyşən, daha mehriban, səbri, dözümlü və ürəyiyuşaq edən?

Hər halda Allah evinə girəndə təkcə davranış və rəftarımızda yox, düşüncəmizdə bir dəyişiklik baş verir, özümüzi yığışdırır və cəmləyirik, danışığımıza fikir veririk.

Mənim üçün ən böyük məscid Ağdam məscidi olub!

Bəlkə onadək başqa məscid görmədiyimə görə belə idi...

Hətta onunla ilk tanışlıqda minarələrinə, daxildən tavanına baxanda hündürüyündən ehtiyatlandırdım, özümü həmin yüksəklikdən aşağı baxan vəziyyətdə təsəvvür edərdim...

Məscidin akustikası isə möcüzə idi. Mikrofonuz, səsgücləndiricisiz minbədə deyilənləri ən uzaq küncdə oturanlar belə eşidə bilərdilər.

Ağdam məscidi şəhərin mərkəzində yerləşirdi.

Böyük həyət vardı. Sovet dövründə demir çəlgilərlə əhatəyə almışdılar, sonradan həmin hasar söküldü. Qarşısından qoşa, ikitərəfli mərkəzi yol keçirdi. Yolun o üzündə "Lenin bağı" yerləşirdi. Məscidin həyatında əsasən tut ağacları, "Lenin bağı"nda isə meyvəsiz çoxlu ağacları vardı. Sıx kölgəliyi olardı. Məhərrəmlik, xüsusən Aşura günlərində Ağdamın kəndlərindən, hətta ətraf rayonlardan o qədər insan gəlirdi ki, növbə məscidin içərisində, hətta həyətində böyük sıxlıq yaranar, necə deyirlər, iynə atsan yere düşməzdi.

Onda "Lenin bağı" da adamlar dolar, burada dayanırlar içəri girmək üçün həyətdə seyrəklik yaranmasını gözləyirdilər.

Məhərrəmlik başlayanda rayon partiya və komso-mol komitələrinin də işi çəkilirdi. İnsanları məscidə gətirməsinin qarşısını almaq üçün xüsusi tədbirlər keçirilirdi, maneələr yaradılırdı.

Amma faydası olmazdı.

Çünki hamı ürəyində Allaha inanar, belə tapşırıqları cəndərdi icra edirdi. Sov. İKP üzvlərinə qarşı işə başlamaz mövqə vardı! Hətta məscidə gəlməyə görə onları partiyadan xaric edə bilərdilər.

Bəli, Sov.İKP zahirən Allaha inanmayanların, ateistlərin partiyası idi.

Məsciddə ilk yaxın tanışlığım 4-5 yaşında olmuşdu. Ağdam məscidi köhnə məhəllədən bir kilometr, təzə köçürülmüş binadan isə təqribən 4-5 yüz metr məsafədə idi. Böyüm nonom namazqılın idi. İmkan tapan kimi məscidə gedərdim. Məscid həm də insanların görüşməsi, dərsləşməsi, ünsiyyət qurması yeri sayılırdı.

Burada qocaların və qarıların öz dostları, rəfiqələri vardı. Onlar bir yerə toplaşar, daim məscidin bolli yerlərindən birində oturdular. Hal-əhval tutar, dərsləşər, indiki terminlə desək, "informasiya mübadiləsi" aparardılar.

Birgə namaz qılınması (o vaxt "cümə namazı" termini işlədilməzdi), axundan moizəsinin dinlənilməsi xüsusi, mənim üçün isə sirlə ayin idi.

"Qasım otağı" adlanan qara örtüklü bir yer də vardı. Üstünə şəkillər qoyulmuşdu, adi vaxtlarda oraya nəzər də qoyulardı. Məscidin içərisinə başdan-başa xalça döşənirdi. "Qasım otağı", məscidin daxili özəməti mənə sıxardı. Elə sanardım ki, içəri möləklərlə doludur və hamımıza göz qoyurlar.

50-60-cı illərdə Ağdam məscidinin axundı Mirheydər ağa idi. Nurlu siması, qeyri-adi səsi vardı (Qızı Məleykə müəllimə dördüncü sinifdə mənə dərs dedi). O, minbədə danışanda hamı diqqətlə qulaq kəsirdi, kimsə cıncırmı belə, çəkməzdi. Moizəsini həmişə ağlaya-ağlaya başa vurardı. Məsciddəkilər də ona qoşulub sidiq-ürəkdən ağlayardılar. Söhbəti dərindən başa düşməsə də, nənəm qoşularaq mənə də ağlayardım. Bəzən elə kövrəldirdim ki, sonra mənə çətinliklə kırırdılar.

Ürəyim sıxılırdı. Evə qayıdan kimi anama xəbər verirdim. Anam nənəmə mənə məscidə aparmadı qadağan eləmişdi. Amma başqa və məktəb olmayanda nənəmin başqa qarəsi qalmırdı. Mənə bərk-bərk tapşırırdı ki, anana demə. Söz verirdim. Amma hülqumsuz uşağın verdiyi söz necə olar?

Beşinci, altıncı sinifdə oxuyanda özümüzi böyük sayardıq. Marağa və həvəyə görə bir-birimizə qoşularaq xalvətə məscidə gedərdik. Bir sinifdə oxuduğumuz qızlar bizi məsciddə görəndə xəbərlilik etməzdilər. Etsəydilər, özlərinin də məscidə gətdiklərini etiraf etmiş olardılar.

Məscidə həvəsimizi artıran bir amil də orada nəzir kimi paylanan şərbət idi. O vaxtlar mağazalarda konfet, peçenye çətin tapılırdı. Şirin nə isə yemək isə uşaqların ən çox arzulanı idi. Çaydan şərbətlə doldurur, əllərində balaca demir parç məscidə gəzər, qarşılına çıxana təklif edərdilər. Şərbətə ədviyyat da qatıldığından dadından doymaq olmazdı. Hamı bir parçadan içərdi. Nənəmlə gedəndə şərbət içmək üçün özümüzlə ayrıca stəkan da aparardıq.

28 may yeni Ağdamın təməlinin qoyulduğu gündür

Allahın evi - Ağdam məscidi

Onu quranlar və dağıdanlar

Ağdam məscidinə yazılan Quran ayələri:
"Həqiqətən, Biz sizə açıq-aşkar bir zəfər verdik".
("Fəth" surəsi, ayə 1)
"Rəbbinə and olsun ki, Biz onların hamısını sorğu-suala çəkəcəyik - etdikləri əməllər barəsində".
("Hicr" surəsi, ayələr 92-93)

Məhərrəmlik, Aşura günləri Ağdam məscidi, sözlən həqiqi mənasında, şəhərin mərkəzinə çevrildi. Adam, məşin əlindən tərpənmək olmazdı. Dəstə bağlayıb "şaxsey-vaxsey" deyən, mərsiyə, nəvha oxuyan, zəncir vuranlar... Kəsoşi, ayn ələmlər. Əvvəlcə gedib böyüklərin dəstəsinə qoşular, sına vurardıq. Basabas düşsəndə ayaq altı qalmaq deyərək konara çəkilməli olardıq.

Sonralar sözləri özərlədiyimizdən özümüz ayrıca dəstə bağlamağa başladılar. Dəstəbaşı ucadan haray çəkər, biz də xorla onun səsinə səs verərdik. Haraydan yuxarı soyunaraq əvvəlcə tək əllə, sonra qoşa əllə sinə-mizə vurardıq. Çalşırıq bərk vurur ki, sinəmiş möhkəm qızarsın. Belə hesab edirdik ki, nə qədər bərk sına vursaq və sinəmiz nə qədər çox qızarsa, o qədər də savabı çox olacaqdır.

Sözlər dialoqsayağı belə deyilirdi:

– *Həsən vay!*

– *Hüseyn vay!*

– *Öldü Əli Əkbəri!*

– *Sındı belim, ya Hüseyn!*

– *Oxladılar Əsgəri!*

– *Sındı belim, ya Hüseyn!*

– *Ağamın atı gəldi!*

– *Qanlı xalası gəldi!*

– *Necə qan ağlamasın daş bu gün,*

– *Kəsilib Kərbəladə 72 baş bu gün!*

Və səsimiz batana qədər qışqırırdıq!

Səhərişi gün məktəbdə bətlis səsimizi bizi ələ verirdi. Amma müəllimlərimiz yalnız danlayar, cəza verməz, məsələni böyütməzdilər!

Axi, onlar da gizləncə Allaha inanar, imkan tapanda məscidə gedərdilər!

Anam Sov.İKP-nin üzvü idi. Amma hər il məhərrəmlikdə "şamü-qəriban" gecəsi hökmən məscidə gedərdi. Qara paltar geyinər, qara kələğayı bağlayar, təninnəmə deyər və öz-gözünü örtüb gizlədirdi. Qonşu arvadlarla sözləşər, hava qaralandan sonra məscidə üz tutardılar. Bizi də özləri ilə aparardılar ki, diqqəti çəkməsinlər.

"Şamü-qəriban" gecəsi Ağdam məscidi, əslində, ağdamlıların olardı. Çünki başqa rayonlardan və uzaq kəndlərdən gələnlər gecəyə qalmazdılar. Adətən, qadınlar gec gəldiklərindən məscidin içərisinə keçə bilməzdilər, həm də tez qayıtmaq nəzərdə tutulurdu. Çox qalsaydılar, raykomun göndərdiyi adamlarla rastlaşa bilərdilər. Odur ki, bayır tərəfdən məscidin pəncərəsinin qabağına yığışardılar. Kişilər onları görün kimi konara çəkilərək yerlərini güzəştə gedərdilər.

"Şamü-qəriban"da məscidin işıqları 3 dəfə söndürülüb yandırdılar. Bu, şəbehin ən yüksək nöqtəsi sayılırdı. Qan çıxanacan zəncir vuran, xəncərlə başını yaran kim, sına vuran, ucadan qışqıraraq ağlayan kim...

İşıqlar söndürüldə bir vaxtın əvvəlində qopardı ki, gəl görəsən. Uğultudan, gurultudan əz qala qulaq batardı. Sirlə bir vahimə hamımızı bürüyürdü.

Hamı üzünü göylərə - Allaha sarı tutar, mətləbini diləyər, kömək istəyər, dua edərdi...

Məscidi Allahın evi saydığımızdan buranı müqəddəs hesab edər, Allaha daha yaxın olduğumuzu sanardıq. Hesab edirdik ki, məsciddə Allahımız bizi, istəklərimizi, dualarımızı daha tez eşidir.

Sovet dövründə Quranın nəşri qadağan idi, buna görə insanlar cinayət məsuliyyətinə (gizli çapa görə) cəlb edirdilər.

Quranı evdə saxlamaq da qorxulu sayılırdı. Adətən, müqəddəs kitabımız məscidlərdə olardı. Başqa bir adətətimiz də vardı: çətin səfərə gedəndə (evdən gəlinlik paltarında çıxarı da), Quranın altından keçirdik, beləliklə, ona ilahi xeyir-dua verilmiş olduğunu sanardıq!

Ali məktəbə qəbul imtahanına gələndə də məscidə gedər, Quranı-Kərimin altından keçərdik. Bu, imtahan vaxtı bizi inam və sakitlik götürərdi. Həm də mətləbimizə yetirərdi...

Ağdam məscidi il əhəssas, kövrək xatirələrim Birinci Qarabağ müharibəsi dövrünə təsadüf etdi.

Bu, həm də sonuncu görüş olacaqdı...

Amma Ağdamın işğal edilməyini, 27 il düşmənlər əsarətində qalacağımızı biz ağdamlılar ağılımıza belə gətirməzdik...

Amma ağılımıza sığdırma bilmədiyimiz başımıza gəldi...

Özü də başımızın böyük bəlasına çevrildi.

Qarabağ uğrunda müharibə başlayanda öz istəyimlə "Həyat", sonra "Azərbaycan" qəzetlərinin bölgə müxbiri oldum. Müdafiə Nazirliyində akkreditasiyadan keçdim, hərbi forma alıb geyindim. İcimizdə bir qəzəb, qisas, eyni zamanda qeyri-müəyyənlik vardı.

Hadisələr hara gedir, bunun axırı hara çıxacaq, bu anormallıq, özbaşınalıq nə vaxtdək davam edəcək? Sovet hökuməti var idi, hələ yıxılmamışdı!

Amma onun prinsipləri - "xalqar dostluğu və proletar beynəlmillətçiliyi", "insan-insana dost, yoldaş və qardaşdır" və digərləri daha işləmirdi.

Qorbaçovun "perestroika"sı nə idi, sonu nə ilə bitəcəkdirdi?

Moskva nə oyun oynayırdı, nəyə nail olmaq istəyirdi? Erməni niyə bu qədər ürəkli "miatsum" deyirdi, onu niyə susdurur, yerində oturdan yoxdurdu?

Ölkə rəhbərliyi nə düşündür, axı azərbaycanlılar ev-şiklərdən qovulur, döyülüb-təhqir olunur, erməni isə Dağlıq Qarabağ Ermənistanı birləşdirmək istəyirdi!

Kimdən kömək alasan, üzünü hara tutasan, başına haranın daşını salasan?!

Suallar çox, cavab verən və kömək göstərən isə yox! Sonrası necə oldu, artıq bunu hamı bilir!

Odur ki, mətləbdən yayınmayaq...

Müharibənin ilk günlərindən Ağdam "Qarabağın mərkəzi" funksiyasını yerinə yetirməyə başladı.

Respublikanın və ittifaqın özəməti məsul işçiləri əvvəlcə Ağdama gəlir, vəziyyəti öyrənir, sonra Xankəndiyə yollanırdılar.

Əksərən gecələr Ağdama qayıdaraq buradakı "Qonaq evi"ndə qalırdılar.

Respublikanın hər tərəfindən göndərilən orzaq yarımları Ağdama çatdırılır, buradan müşayiətlə erməni kəndlərinin əhatəsində yaşayan azərbaycanlılara aparılırdı.

Xocalıya, Şuşaya getmək istəyənlər əvvəlcə Ağdama toplaşır, burada mühafizəçilərlə yola salınırdılar və s...

O dövrdə mərkəz funksiyası daşıyan Ağdamın da 2 mərkəzi vardı: biri rayon icra hakimiyyəti (o zaman rayon soveti adlanırdı) qarşısında yerləşən mərkəzi meydan və Ağdam məscidi!

Ağdamın mərkəzi meydanı (o vaxtlar buraya həm də "Qaçqınlar meydanı" deyirdilər) daha çox "görülməli", "siyasi məkan" funksiyasını daşıyırdı. Ağdama gələn, rayon rəhbərliyi ilə görüşmək, yaxud kimdənsə nəyisə eşitmək və öyrənmək üçün bu meydan baş çəkər, kəndlərdən qovulanlar kömək axtarmaq üçün buraya üz tutur, bütün günü meydan dolub-boşalardı.

Meydanda istənilən qədər qeyri-rəsmi informasiya olsa da, rəsmi nəşə öyrənmək, daşımaq üçün müşkül sayılırdı. Çünki növbəti rayon rəhbərliyi, hətta özəməti respublika rəhbərliyi belə hər şeydən xəbərsiz olmaqla hadisələrin özündə yox, arxasında gedirdilər.

Nəticəsi də acınacaqlı oldu...

Ağdam məscidi isə tələyin üz döndərdiyi insanların ponaş gətirdiyi ünvan sayılırdı.

İNSANLAR BURAYA:

- evindən qaçqın düşərək itirdiyi qohum-əqrəbəsi, dost-tanışı ilə tapışmaq üçün üz tuturdu;
- naməlum şəhidi tanımaq üçün həyəcanla, ürək döyüntüsü ilə məscidə yaxınlaşırdı;

- isinmək, bir tikə çörək yeyə bilmək ümidi ilə gəlirdi;
- itmiş ümidini diriltmək üçün gəlirdi;
- həm də ümidi itdiyi üçün gəlirdi;
- hər yerdən əli üzülüyündən Allahın ötəyindən yapışmaq üçün gəlirdi;
- Tanrıdan kömək almaq üçün gəlirdi;
- yerdəkilərdən əli üzülüyündən göylərə sığınmaq üçün gəlirdi;
- müəyyən bir daldalanacaq tapmaq, isti paltar ələtmək üçün gəlirdi...

Bəzən ümidi doğurlar, itirdiyini tapar, ayrı düşüklərinə qovuşar, bir stəkan isti çay, bir loğma çörək tapardı.

Bəzən isə yeri dolmayacaq itki ilə qarşılaşırdı. Ağdam məscidi həm də şəhidlərin "yuat yeri" idi. Ölkənin hər yerindən üreyinin hökmü ilə torpaqların müdafiəsi üçün Qarabağa gələn, burada şəhidlik zirvəsinə ucalanlar Ağdam məscidində yuyulub kafənləndən sonra öz elinə, obasına yola salınırdı...

Dinimizə, adət-ənənəmizə uyğun... Ağdamlılar bu torpaq uğrunda şəhid olanları daim özününkü sayır, itkilərdən doğan dərzi-kədəri öz əğnisi hesab edirdi.

Elə vaxt olurdu ki, tabut düzəltməyə taxta, kafən tikməyə bez belə tapılırdı...

Amma insanlar özlərini oada-közə vuraraq tapır, şəhidləri haqq dünyasına hörmət-izzətlə yola salırdılar. Ağdam məscidi belə məscid idi!

Amma, son demə, onun da qismətində murdar əllərə düşməmiş.

Erməni vandalları bu müqəddəs məkanı söküb dağıtdılar da, xaraba qoydular da, lakin izini itirə bilmədilər.

Yenə öz sahiblərinə qaytarmağa məcbur oldular!

Daha doğrusu, İlham Əliyev Ağdam məscidini də əsl ziyələrinə qaytardı!

Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin düşmənlə azad etdiyi Ağdama səfəri, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva ilə bərabər Ağdam məscidini ziyarət etməsi, əslində, həm də müqəddəs dini-tarixi abidələrimizin yeni dövrünün başlanmasını demək idi.

Konab İlham Əliyev Məkkədən gətirdiyi Qurani-Kərimi məscidə bağışladı, dinimizə hörmət və cəfəkarlıq bir daha izhar etdi.

Məscidin qarşısında dövlət bayrağını qaldırdı, erməni faşizminin murdar xislətini ifşa edən nitq söylədi, Ermənistanın köhnə və yeni rəhbərlərinə kəskin ismarıqlarını göndərdi.

Ağdam məscidinin sahibi Ulu Tanrıdır! O, məsciddə donuz saxlayanları donuzdan da bəzər günə qoydu!

Məscidi dağıdanları Azərbaycanın Baş Sərkərdəsinin əli ilə darmadağın etdi, diz üstə qoydu!

Allahın evini təhqir edənləri zəll günə saldı!

Allahın sevdiyi, seçdiyi bəndəsi İlham Əliyev bütün Allah evlərini təmir edir, abadlaşdırır, insanların rahat və sərbəst ibadətə şərait yaradır!

Budur, İlham Əliyevin tapşırığı əsasında Ağdam məscidi yenidən həyata qaytarıldı: bərpa və təmir edildi, paklaşdırıldı, Tanrı evinə layiq vəziyyətə gətirildi!

Məscidi əsirlikdən qurtaran, onu əvvəlkindən də gözəl hala gətirən İlham Əliyev bu cəfəkar insanın ümid və inam məkanı olan Allah evinin qapılarını yenidən əsl sahiblərinin üzünə açdı!

Nə qədər alicənaz, qürurdoğurucu, Allahın da, bəndənin də xoşuna gələn gözəl bir əməl...

Allah həmişə əməlisaleh insanlara kömək edir, onlara arxa durur və xoşbəxt ömür bəxş edir!

Tanrının sevdiyi və seçdiyi İlham Əliyev kimi insanlara!

Bəxtiyar SADIQOV

